

**" Kogon tumani muqaddas qadamjolarining rekreatsion imkoniyatlari:
ziyoratchilar oqimini geografik tahlil qilish ".**

Yarashova Dilshoda Axtam qizi,

Buxoro Davlat Universiteti

Ekologiya va Geografiya kafedrası o'qituvchisi

E-mail: yarashovadilshoda80@gmail.com

Niyozova Dilsora O'lmas qizi

Buxoro Davlat Universiteti

Tabiiy fanlar va agrobiotexnologiya fakulteti

Geografiya ta'lim yo'nalishi, 1- bosqich talabasi

Anotatsiya. Annotatsiya: Ushbu maqolada Kogon tumani tarixiy va muqaddas qadamjolari hamda ularning rekreatsion imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada tuman qishloqlaridagi ziyoratgohlar, jumladan Sayid Amir Kulol maqbarasi (Suxor qishlog'i), Bahouddin Naqshband majmuasi va Amir Muzaffar masjidi (Qasri Orifon qishlog'i), Zirabod jome masjidi (Zirabod qishlog'i) kabi obidalar keltiriladi. Maqolada ziyoratchilar oqimi, ularning geografik kelib chiqishi va ziyorat maskanlariga tashrif harakati tahlil qilinadi. Shuningdek, Kogon tumani hududidagi ziyoratgohlarning rekreatsion salohiyati, transport infratuzilmasi va hududiy bog'lanish imkoniyatlari o'rganilgan. Xulosa sifatida, tuman hududidagi muqaddas qadamjolar nafaqat diniy va tarixiy ahamiyatga ega, balki ziyorat turizmi va rekreatsion rivojlanish uchun katta salohiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Kogon tumani, muqaddas qadamjolar, ziyorat turizmi, rekreatsion salohiyat, geografik tahlil.

Kogon tumani Buxoro vohasining markaziy qismida joylashgan bo'lib, hudud tarixiy va diniy jihatdan boy. Tumanda joylashgan muqaddas qadamjolar nafaqat ruhiy ma'naviyatni oshirish, balki ziyorat turizmini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Pirlarning oltinchisi "Sayyid Amir Kulol" ziyoratgohi Kogon tumani Yangi hayot qo'rg'onida joylashgan. Romitan tumanidan salkam 47 kilometr uzoqlikda. "Sayyid Amir Kulol" jome' masjidi tarixiy shaxs nomiga qo'yilgan. Sayyid Amir Kulol (1281-1370 yillar) Buxorodagi etti pirlarning oltinchisi bo'lib, 89 yil umr ko'rgan. Asl ismlari Sayyid Amir Kalon bo'lib, kasblari kulolchilik bo'lgani sababli Sayyid Amir Kulol, deb atashgan. "Sayyid Amir Kulol" jome' masjidi mustaqillikka erishilganidan so'ng 1994- yilda hashar yo'li qayta bilan qurilgan. Masjid o'z faoliyatini hozirgi kunga qadar davom ettirib kelmoqda. Masjid binosining old va o'ng tomonida ayvon bor. Binoga kiraverishda-o'ng va chap tomonlarda 2 ta xona mavjud. Masjidning balandligi 4,70 metr, uzunligi- 24,4 metr, eni- 18,5 metr.

Masjid gumbazining 123 balandligi-9 metr. Masjid minorasi 2007-yilda qurilgan. “Sayyid Amir Kulol” jome’ masjidi maqbarasi 2 ta xonadan iborat bo‘lib, birinchi xonasi tilovatxona, ikkinchi xonada esa Sayyid Amir Kulolning qabrlari joylashgan. Maqbara 2007-yilda O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimov tashabbusi bilan milliy me’morchilik uslubida gumbazli qilib qurilgan. Devorlari pishgan g‘ishtdan. Maqbara binosining balandligi–12 metr, uzunligi–15 metr, eni 8 metr.

Dunyoga mashhur Bahouddin Naqshband ziyoratgohi Kogon tumani Qasri Orifon qishlog‘ida joylashgan. Bu yergacha Sayyid Amir Kulol ziyoratgohidan 5 kilometr yo‘l yuriladi. Bahouddin Naqshband ziyoratgohi besh yuz yil mobaynida shakllandi. Uning ilk tarixi to‘g‘risida ma’lumot juda oz. Bahouddin Naqshband qabrlari oldidagi dastlabki binolar, taxminan hazrat vafotlaridan keyin paydo bo‘lgan. Me’moriy-arxeologik tadqiqotlar davrida ilk binolarning qoldiqlari va asoslari topildi. Bahouddin Naqshband vafotidan ko‘p o‘tmay hazrat maqbarasining g‘arbiy tomonida qabriston paydo bo‘lib, unda hazratning murid-muxlislari dafn qilina boshlagan. Keyinchalik bu yerda Buxoroning hukmron sulola vakillari dafn qilinadigan “Dahmai shohon” (“Shohlar xilxonasi”) paydo bo‘lgan.

Mustaqillikning shonli va zafarli yillarida xalqimiz qo‘lga kiritgan yutuqlar son-sanoqsiz va ularning har biri asrlarga tatigulikdir. Bularning bari betakror va yagona jonajon O‘zbekistonimizning buyuk kelajak yo‘lidan sobitqadamlik bilan dadil odimlayotganidan darak beradi. Har bir O‘zbekiston xalqi ushbu amalga oshirilayotgan ishlarni teran anglab, mustaqilligimiz va tinchligimizni qadriga yetib, mamlakatimizdagi tinchlik va totuvlikni ko‘z qorachig‘idek asrashi lozim. Zero, tinchlik va totuvlik eng ulug‘ ne‘matir. 1993-yili Bahouddin Naqshband tavalludining 675 yilligi munosabati bilan O‘zbekistonda Bahouddin Naqshband ta’limoti o‘rganishga ahamiyat kuchaydi. Buxoro davlat universiteti huzurida “Naqshbandiya” ilmiy markazi ish boshladi. Buxoro davlat muzey qo‘riqxonasida ham “Naqshbandiya” markazi tuzildi.

Sharofatli odamning qadamida gul ochiladi, deyishadi. Islom Karimov 1993 yil 16-sentyabrda ilk bor islom olamining yirik vakili Bahouddin Naqshband tavalludining 675 yilligi tantanalariga tashrif buyurganda shu muborak manzilning baxti ochildi. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti tashabbusi va rahnamoligida ilgari qarovsiz yotgan joyda asrlarga tatigulik bunyodkorlik ishlari amalga oshirildi. Necha asr muqaddam ko‘milib ketgan obidalar qayta ko‘z ochdi. Bu yerga qadam qo‘ygan mehmonlar ziyoratni, eng avvalo, buyuk allomaning onasi mangu qo‘nim topgan qabrdan boshlaydigan

bo'lishdi. Birgina shu an'ananing qayta tirilishi millatimizda onaga ehtirom ramzini ifodalaydi.

Buxoro viloyatining Kogon tumanida islom olami uchun o'ta qadrlı bo'lgan bir necha tarixiy va muqaddas ziyoratgohlar mavjud. Eng mashhur muqaddas qadamjolar Kogon tumanidagi ziyoratgohlar orasida "Yetti pir" turkumiga kiruvchi buyuk zotlarning qadamjolari alohida o'rin tutadi: Bahouddin Naqshband ziyoratgohi: Naqshbandiya tariqatining asoschisi Hazrat Bahouddin Naqshband (vafoti 1389-yil) mangu qo'nim topgan maskan. Bu majmua Kogon tumanining "Qasri Orifon" qishlog'ida joylashgan. Mazkur ziyoratgoh o'z ichiga daxma, masjid, xonaqoh, hovuz va minorani oladi. Hazrat Sayyid Amir Kulol majmuasi: Bahouddin Naqshbandning ustozı, "Yetti pir"ning oltinchisi Sayyid Amir Kulolning qabri va unga tutash masjid ham Kogon tumanida joylashgan. Tarixiy obidalar va masjidlar Tumanda diniy ziyorat bilan birga tarixiy-me'moriy ahamiyatga ega quyidagi joylar ham bor: Buxoro amiri saroyi (Sitorai Mohi-Xosa emas): Kogon shahrida Buxoro amiri tomonidan Rossiya imperatori Nikolay II ning tashrifi uchun maxsus qurilgan tarixiy saroy. Alisher Navoiy jome' masjidi: Kogon shahar hududida joylashgan yirik va zamonaviy jome' masjidlaridan biri. Muqaddas Nikolay Mo'jizakor cherkovi: Rossiya imperiyasi davrida qurilgan va hozirda ham faoliyat ko'rsatayotgan pravoslav cherkovi. Joylashuvi va borish tartibi Ushbu ziyoratgohlarning aksariyati Kogon shahridan uncha uzoq bo'lmagan hududlarda joylashgan. Masalan, Bahouddin Naqshband majmuasi Buxoro shahridan taxminan 12 km masofada joylashgan bo'lib, unga Kogon-Qarshi avtomobil yo'li orqali boriladi.

Islomiy me'moriy majmualar Kogondagi eng asosiy tarixiy obidalar tasavvuf dunyosining buyuk namoyandalari nomi bilan bog'liq: Bahouddin Naqshband majmuasi (14-16 asrlar): Naqshbandiya tariqatining asoschisi Hazrat Bahouddin Naqshband mangu qo'nim topgan maskan. Majmua o'z ichiga daxma, masjid, xonaqoh, hovuz va minorani oladi. Sayyid Amir Kulol majmuasi (14-asr): "Yetti pir"ning oltinchisi, Bahouddin Naqshbandning ustozı Sayyid Amir Kulol ziyoratgohi ham tuman hududidagi eng qadimiy obidalardan biridir.

Kogon shahrining tarixiy-me'moriy obidalari Kogon (avvalgi nomi "Yangi Buxoro") 1888-yilda temir yo'l bekati sifatida shakllanganligi sababli, bu yerda Rossiya imperiyasi davriga xos binolar ko'p. Buxoro amiri saroyi (1895-1898): Amir Abdulahadxon buyrug'i bilan rus me'mori Aleksey Benois loyihasi asosida qurilgan. Bino neo-mavriy, barokko va imperiya uslublari uyg'unligida barpo etilgan bo'lib, u imperator Nikolay II tashrifi uchun mo'ljallangan edi. Rossiya imperiyasi Siyosiy agentligi binosi: Buxoro amirligi davrida Rossiya elchixonasi vazifasini o'tagan

tarixiy bino. Mixail Arxangel cherkovi: Rossiya askarlari va temiryo'lchilar uchun qurilgan, hozirda ham saqlanib qolgan pravoslav cherkovi. Eski Temir yo'l vokzali va Bojxona binolari: 19-asr oxiriga oid ushbu inshootlar shaharning transport-logistika markazi sifatida shakllanganidan dalolat beradi. Kampirdevor qoldiqlari: Buxoro vohasini ko'chmanchi qabilalar hujumidan himoya qilish uchun qurilgan qadimiy devor xarobalari Kogon tumani hududidan ham o'tgan.

Muqaddas Qadamjolar Kogon tumanidagi ziyoratgohlar, ayniqsa, Bahouddin Naqshband majmuasiga keluvchi ziyoratchilar oqimi juda katta. Bu oqimni samarali boshqarish uchun quyidagi usul va chora tadbirlar qo'llaniladi:

1. Mavsumiy va kunlik boshqaruv Tig'iz paytlar: Ziyoratchilar oqimi asosan bahor va kuz oylarida, shuningdek, haftaning payshanba, juma va yakshanba kunlari eng yuqori nuqtaga chiqadi. Navbatlarni tartibga solish: Majmua hududida odamlar to'planib qolmasligi uchun kirish va chiqish yo'laklari alohida qilingan. Asosiy maqbara atrofida harakatlanish bir yo'nalishli (aylanma) qilib tashkil etilgan.

2. Transport va infratuzilma Avtoturargohlar: Katta avtobuslar va yengil mashinalar uchun majmuadan tashqarida keng maydonlar ajratilgan. Bu transport vositalarining ziyoratgoh darvozasi oldida tirbandlik hosil qilishining oldini oladi. Transport qatnovi: Buxoro shahri va Kogon temir yo'l vokzalidan maxsus avtobuslar va marshrutli taksilar muntazam qatnovi yo'lga qo'yilgan.

3. Raqamlashtirish va Axborot Elektron monitoring: Ko'plab zamonaviy ziyoratgohlarda bo'lgani kabi, xavfsizlik kameralari orqali odamlar gavjumligi nazorat qilinadi. Gidlar xizmati: Oqimni to'g'ri yo'naltirish va ziyoratchilarga qisqa, tushunarli ma'lumot berish uchun maxsus gid-yo'lboshlovchilar xizmat ko'rsatadi.

4. Xizmat ko'rsatish ob'ektlari Ovqatlanish va dam olish: Ziyoratchilar uzoq qolib ketmasligi yoki aksincha, hordiq chiqarishi uchun majmua yaqinida choyxonalar va milliy taomlar oshxonalarini faoliyat yuritadi. Bu asosiy ziyorat maydonidagi yuklamani kamaytirishga yordam beradi.

"Yetti pir" turistik marshruti Kogondagi obidalar (Amir Kulol va Naqshband) umumiy "Yetti pir" marshrutining bir qismidir. Ziyoratchilar oqimi viloyat miqyosida taqsimlanadi, ya'ni guruhlar bir obidadan boshqasiga bosqichma-bosqich o'tkaziladi. Kogon tumanida ziyorat turizmini rivojlantirish va ziyoratchilar uchun qulayliklar yaratish bo'yicha keng ko'lamli loyihalar va tadbirkorlik imkoniyatlari mavjud. Ziyoratchilar uchun yangi imkoniyatlar so'nggi yillarda ziyoratchilarga yanada qulay sharoitlar yaratish maqsadida bir qator amaliy ishlar amalga oshirilmoqda: Tarixiy asliyatni tiklash: Bahouddin Naqshband majmuasida "Toqi miyona" darvozasi va u orqali o'tuvchi tarixiy yo'lak qayta tiklandi. Bu ziyoratchilarga maqbaraga sunnatga muvofiq qibla tomondan yaqinlashish imkonini

beradi. Servis infratuzilmasi: Majmua hududida zamonaviy tahoratxonalar, muzeylar va ziyoratchilar uchun dam olish maskanlari barpo etilgan. Raqamli xizmatlar: Sayyohlar uchun qulaylik yaratish maqsadida hududda yengil konstruksiyali turizm axborot markazlari tashkil etilishi rejalashtirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000–2006.*
2. *Bahouddin Naqshband majmuasi tarixi va faoliyatiga oid ilmiy-amaliy materiallar. – Buxoro, 2020.*
3. *Sayyid Amir Kulol hayoti va ma'naviy merosiga bag'ishlangan ilmiy manbalar. – Buxoro, 2019.*
4. *Soliyev A., Mahmudov M. Turizm geografiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.*
5. *Vahobov H., Soliyev A. Rekreatsion geografiya asoslari. – Toshkent: Noshir, 2014.*
6. *O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.*
7. *Buxoro viloyati va Kogon tumani bo'yicha mahalliy tarixiy manbalar va arxiv materiallari.*